

Ν Ε Κ Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Α Ι

FERNAND CHAROUTHIER

Ἐρχόταν στήν Κρήτη, τόν περασμένο Αὐγουστο, γιά νά συνεχίση τίς ἔρευνές του σιά Μάλλια, πού εἶχε ἀρχίσει εἴκοσι χρόνια πρίν· ἀλλά ἡ ἀρρώστεια, πού ἐπρόκειτο νά τόν φέρει λίγους μῆνες ἀργότερα, στόν τάφο, τόν περίμενε στή μέση τοῦ ταξιδιοῦ.

Ἐπί τῆς 12 Δεκεμβρίου 1953, ἐστέρησε, τή Γαλλία ἀπό ἕνα, σημαντικό καί νέον ἀκόμη μελετητή τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἕναν ἀπό τοὺς πιό ἐκλεκτοὺς πανεπιστημιακοὺς καθηγητές. Ἀλλά καί ἡ Ἑλλάδα χάνει στό πρόσωπό του ὄχι μόνο ἕναν ἐξαιρετικό ἐρευνητή τοῦ παρελθόντος της, ἀλλά καί ἕνα φίλο τῆς σύγχρονης μορφῆς της· ἰδιαίτερα ὀδυνηρὴ εἶναι γιά τὴν Κρήτη ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀνασκαφέα τῶν Μαλίων καί συγγραφέα πολλῶν ἔργων σχετικῶν μὲ τὸ μινωικὸ πολιτισμὸ.

Ἐπί τῆς 1899, εἶδε τὸ φῶς σὺν τῷ Bordeaux τὸ 1899. Ἀφοῦ, σὰ μαθητῆς, δημιούργησε ἕνα «θρόνο Charouthier» σὺν τῷ λύκειο πού φοίτησε, μπῆκε σιά 1919 σὺν τῷ École Normale Supérieure, σὺν τῷ ὀνομαστῷ ἴδρυμα πού ἐκπαιδεύει τὴν πνευματικὴ ἀριστοκρατία τῆς Γαλλίας, ὅπου καί ἐπρόκειτο νά ξαναγυρίσει καί νά πεθάνει σάν συνδιευθυντής.

Τὸ 1922, μόλις πῆρε τὸν τίτλο τοῦ agrégé ès Lettres, πέτυχε σὺν τῷ διαγωνισμῷ πού τόν ἔκαμε μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του σὺν τῷ Ἑλλάδα—ἀφοῦ ἔληξε ἡ θητεία του σὺν τῷ σχολῇ, τὸ 1926, ἔμεινε σάν καθηγητῆς τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου ὡς τὸ 1929—ἔσκαψε σὺν τῷ Φιλίππους, σὺν τῷ Σαμοθράκη, σὺν τῷ Δῆλο, κυρίως ὅμως σιά Μάλλια. Εἰδήσεις σχετικῆς μὲ τίς ἀνασκαφές αὐτῆς ἔχουν δημοσιευθεῖ σὺν τῷ Bulletin de Correspondence Hellénique ἀπὸ τὸ 1924 καί ἔπειτα. Ἀπὸ τὸν ἴδιο χρόνον ἀρχισε νά δημοσιεύει ἄρθρα, γιά διάφορα θέματα, σὺν τῷ ἴδιῳ περιοδικῷ καί ἄλλοῦ.

Ἐπί τῆς 1929, διορίστηκε ὑφηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς καί λατινικῆς φιλολογίας σὺν τῷ Dijon. Τὸ 1931 μετατέθηκε σὺν τῷ Bordeaux. Τὸ 1935 ἔγινε docteur ès Lettres, μὲ τὰ ἔργα του: *Les Dioscures au service d'une Déesse* καί *Exploration archéologique à Delos: Le sanctuaire des Dieux de Samothrace* καί ἀμέσως προβι-

βάστηκε σὲ καθηγητὴ στὸ ἴδιο Πανεπιστήμιο. Δυὸ χρόνια ἀργότερα μετατέθηκε στὸ Παρίσι, ὅπου δίδαξε, στὴν ἀρχή, ἀρχαία ἱστορία, καὶ ἀπὸ τὸ 1941 ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Τὸ 1948 διορίστηκε, ἐπὶ πλέον, συνδιευθυντὴς στὴν *École Normale Supérieure*, εἰδικὰ ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν διοίκηση τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος.

Ὁ F. Charouthier, ὑπῆρξε μιὰ πολὺπλευρη καὶ πολυτάλαντη φρυσιογνωμία. Πνεῦμα στερεό, διεισδυτικὸ, μὲ κρίση λεπτὴ καὶ σίγουρη, ἀλλὰ καὶ ἀνήσυχο, εὐκίνητο, γεμάτο περιέργειες, ἀσχολήθηκε μὲ ποικίλα θέματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Σὰν ἀρχαιολόγος, μελέτησε μνημεῖα τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, κλασικὰ καὶ μετακλασικὰ, ὑπῆρξε ὁμῶς καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς τῆς κρητικῆς προϊστορίας. Δίδαξε ποίηση καὶ τραγικούς· κυρίως ἀσχολήθηκε μὲ τὸν Εὐριπίδη. Οἱ ἔρευνές του τὸν ὀδήγησαν σὲ ζητήματα ἑλληνικῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας. Παράλληλα, ἦταν ἰδιοσυγκρασία ἔντονα συναισθηματικὴ. Ἔνοιωθε καὶ ἀγαποῦσε τὶς τέχνες, πρὸ πάντων τὴν ποίηση, οἱ φίλοι του διηγοῦνται γιὰ τὸ πάθος του ν' ἀπαγγέλλει, σὲ μικρὰς φιλικὰς συντροφίαις, σὲ περιπάτους, ποιήματα (κάποτε καὶ νέα ἑλληνικά). Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ἔχει γράψει ποιητικώτατες σελίδες, καὶ ἔχει συνθέσει ἐπιγράμματα στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Ἡ ὠραία μορφή του ἐνδιέφερε ὅσο καὶ τὸ περιεχόμενον. Αὐτὴ τὴν πνοὴν τὴν εἶχε, φαίνεται, καὶ ἡ διδασκαλία του, πὺν συγκέντρωσε ἓνα πυκνὸ καὶ πιστὸ ἀκροατήριον — πρὸ πάντων στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς. Τρίτον χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς προσωπικότητός του ἦταν ἡ ἀνθρωπία, μὲ τὴν πιὸ μεστὴ σημασία τοῦ ὄρου, πὺν τὴν ἔνοιωθε ὅποιος τὸν πλησίαζε. Γιὰ τοὺς παλιοὺς φίλους του ἦταν «notre Charouthier», ὅπως εἶπε, στὸν ἐπικήδειόν του, ἓνας συμμαθητὴς του. Ἀλλὰ τὰ ἴδια συναισθήματα ἐνέπνεε καὶ πρὸς τοὺς νεώτερους, τοὺς μαθητὴς του, Γάλλους καὶ ξένους· στὸ πρόσωπόν του ἔβρισκαν πολύτιμον ὀδηγόν, πὺν ἔσπρωχνε τὸ ἐνδιαφέρον του, καμιά φορά, ὡς τὰ ἀτομικὰ προβλήματα τους.

Τὸ συγγραφικὸ ἔργον, πὺν ἀφήνει εἶναι πλούσιον καὶ ποικίλον. Ἐνα σημαντικὸν τμήμα του ἀναφέρεται στὴ μινωικὴ Κρήτη. Ὡς τὴν ἄρᾳ ἔχει δημοσιεύσει τρεῖς ἐκθέσεις σχετικὰς μὲ τὶς ἀνασκαφὰς τῶν Μαλίων. Ἡ πρώτη εἶναι μὲ συνεργασία τοῦ κ. Charbonneaux: «*Fouilles exécutées à Mallia: Ier Rapport (1922-1924)*», Paris, 1928. Ἡ δευτέρα μὲ συνεργασία τοῦ κ. Joly: «*Fouilles exécutées à Mallia, deuxième rapport: Exploration du Palais (1925-1926)*», Paris 1936. Ἡ τρίτη, μὲ τὴν συνεργασία τοῦ κ. Demargne: «*Fouilles exécutées à Mallia, IIIème Rapport: Exploration du Palais, bordure orientale et septentrionale (1927, 1928, 1931, 1932)*», Paris, 1942. Τὴν ἄρᾳ τελευταῖα ἐτοίμαζε καὶ τὴν τέταρτην ἐκθεσιν. Ἀπὸ τὰ λαμπρότερα εὐρή-

ματά του στα Μάλλια είναι δυὸ ξίφη, πὸν ὁ ἴδιος ἀποκατέστησε καὶ δημοσίευσε μὲ τὸν τίτλο : *Deux épées d' apparat*, Paris, 1938. Τὰ δύο εὐρήματα τοῦ δίδουν τὴν εὐκαιρία γιὰ γόνιμες παρατηρήσεις πάνω στὴν μινωικὴ μεταλλουργία. Ὁ κυβιστήρας, πὸν διακοσμῆ τὴν λαβὴ στὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ξίφη, ἀπασχόλησε τὸν συγγραφέα σὰ μορφή καὶ σὰ θέμα. Ὁ Charouthier δημοσίευσε ἐπίσης τὶς γραπτὲς πινακίδες πὸν βρέθηκαν στὸ ἀνάκτορο τῶν Μαλλίων : *Les Écritures minoennes au Palais de Mallia*, Paris, 1930, Σ' ἓνα κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ θέση τῆς κρητικῆς γραφῆς ἀνάμεσα στὶς ἄλλες πὸν ἀναπτύχθηκαν, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, γύρω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Οἱ πέντε αὐτὲς ἐργασίες ἀποτελοῦν ἰσάριθμα τεύχη τῆς σειρᾶς «Études Crétoises» πὸν ἐκδίδει ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας.

Στὴ μινωικὴ γραφὴ ξαναγύρισε ἀργότερα δημοσιεύοντας τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα : *Inscription hiéroglyphique minoenne gravée sur un bloc de calcaire* (B.C.H., 1938, σ. 104), *Inscription Minoenne sur une pastille d' argile* (Melanges Picard I, 1948, σελ. 166 - 169), *Notes et discussion sur l'écriture linéaire A* (Rev. Ph. 1949, σελ. 819), *Remarques sur le déchiffrement des hieroglyphes minoens* (Minos, I, 2, σελ. 71). Ἐὰν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔλαβε μέρος στὴν κίνηση πὸν ἔγινε τελευταῖα γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς μινωικῆς γραφῆς, πιρακολουθοῦσε μ' ἐνδιαφέρον τὶς προσπάθειες πὸν γινόνταν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Τὰ τρία τελευταῖα χρόνια, πὸν εἶχα τὴν τύχη νὰ τὸν βλέπω, τὸ θέμα τοῦτο ἐπανερχόταν συχνὰ στὴν ὁμιλία του. Τὴν τελευταία φορὰ πὸν τὸν εἶδα τὸν Ἰούλιο τοῦ 1953, μοῦ ἔλεγε πὸς τὸν προσεχῆ χειμῶνα θὰ ἔγραφε μιὰ mise - au - point τοῦ ζητήματος.

Ἄλλος τομέας τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, πὸν τὸν γοήτευσε καὶ ὅπου πολλὰ ἔχουν προσφέρει οἱ γνώσεις του καὶ ἡ εὐαισθησία του, εἶναι ἡ σφραγιδογλυφία. Τὰ σχετικὰ ἄρθρα του *A travers trois gemmes prismatiques* (Mélanges Geotz, 1932, σελ. 183 - 201), *L' Orient et la Crète à propos d' un cylindre crétois* (Ἀρχ. Ἐφημ. 1937, σελ. 321 - 324), *Glyptique minoenne et la Continuité de la civilisation minoenne* BCH, 1946, σελ. 78 - 90), *Sur une entaille minoenne inédite* REA, 1947, σελ. 22 - 24), *De l'origine du prisme triangulaire dans la glyptique minoenne* (BSA, 1951, σελ. 42) διακρίνονται γιὰ τὶς λεπτότατες στυλιστικὲς παρατηρήσεις του καὶ γιὰ τὴν ἱκανότητα, πὸν δείχνει στὴν ἐρμηνεῖα μορφῶν δυσνοήτων. Τὶς πιὸ πολλές φορές, ὅπως φαίνεται ἄλλωστε καὶ ἀπὸ μερικὸς τίτλους, ἀπ' αὐτοῦς πὸν ἀναφέραμε, χρησιμοποιοῖ τὸ ὕλικὸ πὸν τοῦ δίνει ἡ σφραγιδογλυφία, γιὰ νὰ προχωρήσει σὲ συναγωγὴ γενικωτέρων συμπερασμάτων σχετικῶν μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἱστορία τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ

ἢ μὲ τις σχέσεις πὺν συνδέουν τὸν κρητικὸ πολυτισμὸ μὲ τὴν ἀνατολή.

Τὸ τελευταῖο τοῦτο θέμα τὸν ἔχει ἄλλωστε ἀπασχολήσει καὶ σὲ ἄλλα ἄρθρα του. Ἔτσι, παλιότερα, δημοσίευσε *A propos des decouvertes de Byblos* (REA, 1930, σελ. 209 κ. ἔξ.) γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἐπίδραση τῆς Κρήτης στὴν Βύβλο, πὺν εἶχε παραγνωρίσει ὁ αἰγυπτιολόγος Montet, στὸ ἔργο του *Byblos et l'Égypte*. Στὸν ἴδιο τομέα ἀνήκει καὶ μιὰ ἀπὸ τις τελευταῖες του ἐργασίες, πὺν εἶναι καὶ ἀπὸ τις πὺν ἐνδιαφέρουσες. Σ' ἓνα τάφο τοῦ Τόδ, στὴν Αἴγυπτο, βρέθηκε ἓνας θησαυρὸς ἀπὸ θαυμάσια ἀσημένια ἀγγεῖα, πὺν αἰγυπτιολόγοι καὶ ἀνατολιστὲς συμφώνησαν ὅτι δὲν ἦσαν αἰγυπτιακῆς ἢ συριακῆς κατασκευῆς. Ὁ Charouthier, στὸν ὅποιο ἀνέθεσαν τὴν ἀνεύρεση τῆς πατρότητας, κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται πράγματι γιὰ ἔργα, πὺν ἀσφαλῶς ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς αἰγαίας τέχνης, χωρὶς, ὡστόσο, νὰ μπορεῖ νὰ λεχθῆ μὲ ἀσφάλεια ὅτι ἔχουν κατασκευαστῆ στὴν Κρήτη: εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν γίνει σὲ κάποιο συριακὸ ἐργαστήριο, σύμφωνα μὲ κρητικὰ πρότυπα. Τὰ συμπεράσματα τοῦ Charouthier στηρίζονται σὲ λεπτότατες ἀναλύσεις καὶ σὲ προσεγγίσεις ἔμμεσες. Αὐτὴ ἡ ἐργασία δημοσιεύτηκε στὸ *Tresor de Tód* (Documents de fouilles de l'Institut français d'archeologie orientale du Caire, τομ. VI, σελ. 21 - 35).

Ἄλλες διάφορες ἐργασίες σχετικὲς μὲ τὴν Κρήτη εἶναι: *Une ardoise d'ecolier à l'époque minoenne*, REG, 1925, p. 42), *La vaisselle commune et la vie de tous les jours à l'époque minoenne* (REA 1941, p. 5 - 15), ὅπου βρίσκει ὅτι ὀρισμένα οἰκιακὰ σκεύη, ἔχουν ἐπιζήσει, ὡς τις μέρες μας, *Une table à offrandes au palais de Mallia*, RCH, 1928, σελ. 292 - 332): πρόκειται γιὰ μιὰ τράπεζα προσφορῶν πρὸς τὴ Γῆ - Μητέρα.

Μὲ σκοπιὰ τὴν Κρήτη ὁ F. Charouthier κρατοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν ματιὰ του ὅλη τὴν ἑλληνικὴ προϊστορία. Τὰ κεφάλαια πὺν ἔχει γράψει στὸ *Les premières civilisations*, πὺν ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο τόμο τῆς σειρᾶς *Peuples et civilisations*, Paris, 1950 [Livre I, chap IX: La naissance de la civilisation égéenne—Livre II, chap. IV: La civilisation et le thalassocratie minoennes—chap. V: L'Hellade pré-dorienne et l'empire achéen—Livre III, chap. IV: l'invasion dorienne et la naissance des cités grecques—chap. XI: La civilisation en Grèce d'Homère aux guerres médiques] εἶναι καλογραμμένες, πυκνὲς σελίδες πὺν ἀποκαλύπτουν τις συνθετικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀείμνηστου ἐπιστήμονα. Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο νὰ γινόνταν εὐρύτερα γνωστὲς στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἔργο τοῦ F. Charouthier πὺν ἀναφέρεται στὴν κλασσικὴ καὶ

μετακλασσική Ἑλλάδα, ἕξ ἴσου σημαντικό, ὅσο αὐτὸ ἀνήκει στὸν τομέα τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, περιλαμβάνει κυρίως, τὴ μεγάλη του ἐργασία, *Les Dioscures au service d'une Déesse, étude d'icographie religieuse*, Paris, 1935, ὅπου μελετᾶ μιὰ μεγάλη σειρά μνημείων τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μ. Ἀσία, πού παριστάνουν τοὺς Διοσκούρους συνδυασμένους μὲ μιὰ γυναικεία θεότητα, τὴν Ἑλένη, τὴν Κυβέλη, τὴν Ἴσι κ. ἄ. καὶ ζητᾶ νὰ βρῆ τὴν καταγωγή καὶ τὴν σημασία τοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος, πού ἀνταποκρίνεται σ' ὀρισμένες θρησκευτικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ιδέες τῆς ἐποχῆς πού δημιούργησε τὰ μνημεῖα τούτα. Τὸ βιβλίο συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ σειρά ἄρθρα, συγγενικοῦ περιεχομένου, δημοσιευμένα σὲ διάφορα περιοδικά. Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ἐργασιῶν του ἀναφέρεται σὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὶς ἀνασκαφές του στὰ μέρη, πού σημειώσαμε πρὶν πάνω. Τὰ ὑπόλοιπα δημοσιεύματά του ποικιλότατα σὲ περιεχόμενο εἶναι δύσκολο νὰ μποῦν σὲ συγκεκριμένες κατηγορίες. Ἀναφέρουμε μόνο ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ ἐκδόσεις Budé εἶχαν ἀναθέσει στὸν Charouthier τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τῶν «Φοινισσῶν» (ἔχει δημοσιευθῆ στὸν τόμο V τοῦ Εὐριπίδη) καὶ τοῦ Ὁρέστη (πού εἶναι ὑπὸ ἐκτύπωση).

Ἄς ὑπενθυμίσουμε τέλος ὅτι στὸν F. Charouthier ὀφείλουμε τὶς ὠραιότατες σελίδες τοῦ *En Grèce*, Paris, 1932 καὶ τοῦ *Retour en Grèce*, Paris, 1938, σελίδες χαρακτηριστικὲς γιὰ τὴν εὐαισθησία του καὶ γιὰ τὴν ἀνεση τῆς πέννας του, μέσα στὶς ὁποῖες μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα τῆς σύγχρονης, Ἑλλάδος, ὅπως ἀποκαλύφθηκε στὸν ἴδιο, σὰν ἔφτασε στὸν τόπο μας, ποτισμένος ἀπὸ τὴν κλασσικὴ παιδεία.

ΑΓΝΗ ΞΕΝΑΚΗ - ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ